

Ühe sõjamehe pärand

Georg Leets. Sõjandusest ja kilde minevikust.

Koostajad Ranno Sõnum, Ago Pajur. Tartu: Ilmamaa, 2024, 344 lk.

TOIVO KIKKAS

Eesti Vabariigi esimese iseseisvusperioodi ohvitserkonna võitlustee ja hilisem saatuse on läbi aegade pälvinud nii uurijate kui ka lugejate tähelepanu. Ilmamaa kirjastuselt on Eesti mõtteloo sarjas saanud jätku Eesti sõjandustegelaste pärandi avaldamine. Kirjastuselt on varem ilmunud Andres Seene koostatud mahukas kogumik kindral Nikolai Reegi elust ja kirjatöödest.¹ Siin arvustatava teose kaante vahele on kogutud kolonel Georg Leetsi (1896–1975) mälestused, ajaloolased ja sõjateaduslikud tööd, lisaks antakse ülevaade Leetsi eluloost. Kogumiku koostajad on Tartu Ülikooli Eesti ajaloo kaasprofessor Ago Pajur ja ajalootudeng Ranno Sõnum. Kui Pajur ei vaja ajaloolasena tutvustamist, siis Sõnum on olnud viimastel aastatel mitme, peamiselt Teise maailmasõja sündmusi kajastava raamatu kaasautoriks.

Teose sisu põhiosa jaotub ühtlastes proportsioonides kolmeks: viis alapeatükki käsitlevad mälestusi, kuus ajaloolaseid ja viis sõjateaduslikke kirjatöid. Sissejuhatav osa annab ülevaate Leetsi eluloost. Üldjoontes on teose ülesehituses eeskujuvõetud varasemast, Nikolai Reeki käsitlevast kogumikust. Seda tuleb pidada mõistlikuks lahenduseks.

Eesti alal 19. sajandi lõpus, aastatel u 1885–1896 sündinud meeste põlvkond on olnud meie ajaloos erilise saatusega. Nad mobiliseeriti – või astusid mõningatel juhtudel nagu Leets vabatahtlikena – Esimese maailmasõja puhkedes Vene armeesse. Haritum osa oli sunnitud katkestama kõrgema hariduse omandamise ja pärast tavaliselt neli kuud kestnud õpinguid lipnikekoolis saadeti nad lahinguväljale. Osalemisele sõjategevuses järgnes tihtilugu liitumine eesti rahvusväeosadega, mis loodi 1917. aastal, seejärel elu Saksa okupatsiooni tingimustes ja kohustus võidelda alles loomisel oleva rahvaväe ridades Vabadussõjas.

Järgnenud rahuaastail tabas ühtesid endisi sõjamehi võitjate ja teisi kaotajate saatuse. Need ohvitserid ja laiemalt sõjaveteranid, kes olid erinevatel põhjustel rahulolematud, siirdusid mitmel juhul poliitikasse. Mõned jätkasid karjääri ja püüdsid muudatusi esile kutsuda. Võtmekohaks sai 1934. aasta kevad, mil mitmed ebausaldusväärseks peetud, st vabadussõjalaste liikumisega seotud või nende suhtes kas või

Toivo Kikkas, PhD, teadur, ajaloo ja arheoloogia instituut, Tartu Ülikool, Jakobi 2, 51005 Tartu, toivokikkas@yahoo.com

¹ N. Reek. Sõjateaduslik testament. Koost. A. Seene. Tartu: Ilmamaa, 2015. Raamatu 2. tr ilmus 2022.

sümptaatsust üles näidanud ohvitserid vabastati oma ametikohalt. Leetsi karjääri alates Vabadussõja algusest kuni 1930. aastani võib pidada võrdlemisi kiireks: kümne aastaga jõudis ta leitnandist koloneliks.

Miks Leetsile ei omistatud kindrali auastet, on küsimus, millele siinkirjutaja ei oodanudki arvustatavast teosest vastust – see olnuks liiga raske ülesanne. Teisalt on tegu intrigeeriva ja uurimisperspektiivi pakkuva küsimusega: kuidas ja miks ühe või teise kaitseväge vanemohvitseri karjäär enne Nõukogude okupatsiooni edenes? Tihtilugu peitus vastus kõrgema sõjalise hariduse omandamises, kuid huvi pakuvad teisedki nüansid. Leetsi õpitee ja karjäär tegi nii mõnegi teise ohvitseriga võrreldes omapäraseid käike. Ta astus kõrgemasse sõjakooli 1929. aastal, ülendati õpingute ajal koloneliks ja lõpetas kooli väitekirja kaitsmise järel 1931. aastal. Tollal eesti vanemohvitseride hulgas populaarsetes välisriikide kõrgemates sõjalistes õppeasutustes ta ennast varem ega hiljem ei täiendanud.

Rõõm avastada Leetsi kirjatööde sisulist poolt jäägu lugejatele. Olgu vaid öeldud, et seda tasub teha tollast konteksti ja terminoloogiat arvestades. Nii on sissejuhatavas osas refereeritud Leetsi uurimust suurtükiväest, milles ta selle ala spetsialistina defineeris, et „jalaväesuurtükk on miinipilduja või väikesemakaliibriline suurtükk, mille tähtsamaks omaduseks on liikuvus ...“ (lk 17). Leetsi sõjateaduslikud uurimused on tema erialaaskustele vastavalt enamikus suurtükiväest ja neile lisandub üks lühiproгноos Saksamaa relvajõudude võimalikust arengust.

Põnevust pakuvad Leetsi mälestused. Ta oli üks neid väheseid kaitseväge vanemohvitseri, kes elas üle 1940. aastate repressioonid. Erinevalt neist „õnnelikest“, kes pääsesid õigel ajal läände (näiteks kolonelid Richard Maasing, Elias Kasak ja Villem Leopold Saarsen), ei jäänud Leets repressioonidest puutumata. Vintsutustest hoolimata elas ta kõrge eani ja sängitati kodumaa mulda. Omajagu hämmastav võib lugejale tunduda fakt, et Leets rehabiliteeriti 1956. aastal koos ameti ja auastme ennistamisega ning sunnitöölaagris veedetud aastad loeti sõjaväeteenistuse staaži hulka. See tõdemus ilmestab ühe oma põlvkonna esindaja saatust 20. sajandi sündmustiku keerdkäikudes.

Teose suurimaks väärtuseks on kahtlemata tõsiasi, et nüüd on Leetsi olulised kirjatööd kogutud ühtede kaante vahele. Kaitseväge vanemohvitseri, kelle sõjateaduslik pärand ja ajaloolased kirjatööd, aga mitmel juhul ka põhjalikud elulood (näiteks kindralid Ernst Pödder ja Jaan Soots) vääricks avaldamist, on päris palju. Sarnased kogumikud võiksid ilmuda ka näiteks kindralite Juhan Tõrvandi, August Traksmäe ja August Kasekampi elu ja sõjateadusliku pärandi kohta.